

ШЫҢ

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОМУНИСТИК ПАРТИЯСЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

№ 76 (4560). 1960 ч. апрель 1, пятница. | Өртээ 20 көп.

ӨӨРЕДИЛГЕ БОЛГАШ БУДУРҮКЧҮ КҮШ-АЖЫЛ

«...Өөредилгени анык салгачыларнын будурукчу куш-ажылы-биле холбаштырбай турган, келир уеник нитилеленин алыс сорулганы бил-лип ап шыдавас: будурукчу куш-ажыл чокка өөредилге болгаш билг-даа, черделешкек өөредилге болгаш билг чокка будурукчу куш-ажылаа техниканын амыг уелети денеленин болгаш эртем-билигини бай-далынын негеп турары — шак ындыг бедикке тургустунган туруп шыда-вас ийк».

Ажылчы чоннарын улуг баштыкчы болгаш башкы Владимир Ильич Ленинни бо сестериниң ужу-утказы өөренкичлерин амы-дыралга болгаш нитилелге ажыл-тык куш-ажылга белеткери совет школанын кол сорулганы апарган бистиң хүнеривисте улам тодарал, улус өөредилгениң ажилдагычларынын мурунуга улуг сорулгаларын салып турар.

Коммунист партияны болгаш Совет чазактын улус өөредилгенин системизинге сөөгү үеде ап чорут-кан кемчелери өөредилгени буду-рукчу куш-ажыл-биле холбаштыра-ны кол чүдү кылдыр айтып турар.

Бо өөредилге чыныда областың барык бүгү школаларында өөредилге мастерскаллары тургустунган. Ча-гыс ай «эвилел-биле тутунган, өңи дериттинген мастерскаллар Кы-зылдын № 1, 7, 10 ортума, № 9, 6 чеди чыл школаларында болгаш Шагаан-Артыг, Чадаана, Туран, Кы-зыл-Мажалык школаларында бар.

Бизд өөренкичлерин чекер оуру-тур хааржактар, сандалар, тон а-чылары, өтөжаркалар, хүстертөр дөң чивештиг ажылгыт керексе-дерин кылып турары будурукче ө-өредилгениң өңи түнөөлдери-биле тайылбырлаптынар. Эге класстарнын өөренкичлери сказы болгаш демір-дөөс чмыр, чечетер ажаар дөң ышкан боттарының кылып шыдаар ажилдарын кылып турарлар.

Чөөн-Хемчик районун Чыраа-Ба-жыл ортума школада будурукче ө-өредилгени өңи организастаттынган. Ол школаның өөренкичлери нити билгениң өөредилгени-биле черге-лештир колхозка болгаш школага ажылгыт будурукчу куш-ажылды кылып турарлар. Эрткен чылдык чайынында уругларын назм-харын болгаш эки-тура күзелин барымда-лап тургаш, орта будурукче брига-дын тургускан. Уруглар септелге болгаш туугу ажилдарына киржи-ринден аныгда колхозка ситен, тараа ажаажып, инек сагжып, кой надар-жып тургаш, 5546 куш-хүнү ажилдаанар. Будурукче өөредилге-нин ала-чаагаарлашыкыга киржи-рейи, ол чериниң оңагай байдалы-нын барымдаалап, ылаңгыма көдөз ажил-агыкча онза угаандырып ту-рары — ол школанын дирекция черинин билдирип болгаш органи-закчы ажилының түнөөли болур. Ам ол школада алаан каш бо-ра-тоолайлар, хаваннар бар. Олар-нын ажымы керек кырынга көрүп

тургаш, школага 400 баш чедир бо-ра-тоолайны, 25 баш хаванын, 1000 баш чедир кушту азыраар деп турар. Оларын ажаар тургаш, уруглар тоо-лай азыраар талазы-биле чамлык куш-ажылчы чанчыларын алырлар. Куш-ажыл-биле холбашкан буду-рукче өөредилгенин Барымын-Хемчи-тин Аянгагы, Эрт-Барык, Бай-Тайганын Кызыл-Даг школаларында багай эвес организаастаан.

Будурукче өөредилгени бистиң областың экономика талазы-биле оңа-гай байдалдарыга дүүштүр чору-дары эржежк чүгүдө. Областың чам-лык школаларының будурукче өө-редилгени бисте ажил-агыиниң кол алыры — мал ажылгыче угаанды-рай, школалар чанынга дуржулга шөлдү кылып алгаш, чүдө чер ажы-мыкча кичээнгей салып турары чет-пес.

В. И. Ленинни айтып турары ышкан, будурукче өөредилгенин а-мыг үеде техниканын болгаш эртем-ниң бедик денелдеринге таарыштыр тургузар керек. Кызылдын № 2 шко-ласында дааранылга болгаш чаа-нылга чехтерниң дериг-керексе-лери бо негелделерге дүжүп турар болза-даа, салык даараар чети ми-чазар организаастаттырмаан. Бизд бүгү ажилды чүдө хол-биле кылып турар. ындыг «мергежил» алган ки-жилер школа оонда мурыкчы тех-ника-биле чепселген будурукче а-жылдып шыдавас дөңүн тодарай.

Бажым ажилының кичээлдери Улуг-Хем районун школаларында кошкая эртип турар. Бо талазы-биле өөренкичлериниң билин чүдө баш-кыларын тайылбырлары болгаш самбырага шыягылары-биле кызы-гаарлаттыныч, бажынарга керек кырында практиктиг кичээлдери эрттирейин турар.

Чамлык школаларда будурукче өөредилгени чорударда өөренкич-лериң назм-харын, черини оңа-гай байдалларын барымдаалавдын, дажыдыларын болдуруп турар. Эри-ниниң Бай-Даг, Эркин, Нарын шко-лаларында болгаш Тес-Хемниң Са-магалдай школаларында бедик клас-счыларга бежин тайгага оттулар ыш-кан кылыгы, улуг кижилерниң хайга-арык чокка өөренкичлерге от сал-дырып турган таварылгалар турган.

Бөт-ландырылганын негелделериң келир эртип улагаттырып турар чо-руктар школаларда ам-даа бар. Мычанган ол негелделери таарыш-тыр тургусса чөгүр.

Анык салгачыларнын өөредил-генин нитилелге ажылгыт будурук-чу куш-ажыл-биле холбаштырып тургаш, оларга амдыралче шыя ортук айтып бээр хуңдулук болгаш харысалгалык соруга совет школа-ларын мурунуга туруп турар. Ол сорулганы амыдырал кырынга бо-таандылары — школаларда будурукче өөредилгенин уеник байдалыга дүүштүр боттук холбаштырылганын хамааржыр.

Делегейге тайбың тергиудезин!

Н. С. Хрущевтун Францияда чоруп турары

Париж. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлениниң Дарга-уруу Н. С. Хрущев биле Француз Республикасының Президенти Ш. де Голль Совет чазактың баштыгынын Фотозу СЭТА-ның тускай фотокорреспондентиз В. Соболевуу.

ЛИЛЛЬ. (СЭТА-ның туснай нор-респондентизи). Март 29-та Н. С. Хрущев болгаш ону үеде чоруп кижилер Лилльде чедергенер. Ук черини-биле 20 шак 41 мину-та президентиниң поездин вок-залга келген. Нор департаментиниң даргазы, хоорайның эрте-чагырганы-ның төлөөлекчилери өңи Хрущевка байыр чедиргенер.

Н. С. Хрущев вокзалдык бажынын-дан үнүп бар чорда шөнге турган болгаш чогуунда кудумчуларга чымлган дыкка хөй чон анаа байыр чедирип, диамиттин-биле адыш час-кап турган.

Н. С. Хрущев болгаш ону үдөөн, уткуп алган кижилер Лилльдин ча-гырга черинге улааш чорупкан.

Оларнын олурган автомобильери далай ышкан чалгыт турар хөй ки-жилерин, француз болгаш совет туктарының аразы-биле шипчеп бар чоранар. Совет уаустун төлөөлекчи-леринге найыралдын сеткил кат-тыштырышыкын илередир дөңш Лилльдин чооп-навыныны ажыл-чыи суурларындан хөй сангык тө-лөөлерин анаа келиринге бүрег агаар-даа, чаас-даа моондактан шыдаваан.

Департаментиниң чагырга чери-ниң бажыныннын чанынга болгаш Нор департаментиниң даргазы бол-гаш оңо кадайы олар Совет чазак-тың баштыгына өөрүшкүлүг бай-ырын чедиргенер. Ак бөртөртлөг, шахтержунуң зампарларын тутку-лаан шахтерларын оуругларынын аразы-биле Н. С. Хрущев кылшап эрткен. Ол болза, шаанда шахтер чо-раан кижиге — найыралчы улуг чурт-тун чазактын баштыкчынынга алар кылдыр тургускан хуңдулук таны-мылдар-дыр. Никита Сергеевич оларнын-биле чуректин ханымылла амыр-мендлин айтыржып, колдарын туткулаан. Оларнын-биле беседалы-кып эгелөөн.

Департаментиниң чагырга чери-ниң бажынында Н. С. Хрущевтун бичиң када дымтары дөңш кире берген өөрүнниң сонгаларынын бажырга дыкка хөй чон чалгыт кел-ген. Сагыш-сеткилин көдүрүшү-күнүгө хаара туттурган улус: «Никита Хрущев — балкочел» деп бир үн-биле алгыркып туруп бер-генер. Никита Сергеевич Хрущев балконга хуңдулукчүп үнүп келген. Лилльдин хуңдулукчүлөр чуртакчы-ларыга изиг байырын ол чедирген. Н. С. Хрущевтун Францияда чо-руп турарынын чеди дугаар хүнү департаментиниң чагырга черинге Совет чазактын баштыгынын алар-ы дөңш тургускан шайлаалганы-биле дооулган. Шайлаала найыралчы болгаш шөлөөн байдалга болуп эр-ткен.

ЛИЛЛЬ. (СЭТА). Марттың 30-де Москваның шагы-биле эртегиниң 11 шак 18 минутта ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлениниң Даргазы бол-гаш ону үеде чоруп кижилер Лилльде үнгөн, Руба дамыштыр эрткен оруктап пөс-таавынын улуг-тулук будурукчелериниң ажылы-биле таньжар дөңш Ватрело болгаш Марк-Ан-Барель хоорайларже чоруп-каннар.

Чоран поездин Серге станицага доктаай бээр аразында, Н. С. Хру-щев вагондан үнүп келгеш, ону ут-куп турарларга ужуражып, олар-нын-биле чугаалышкан. Оон Н. С. Хрущев вокзалдык бажынын көр-ген. Москваның шагы-биле 18 шак турал, президентиниң поездин Руаче улааш чорупкан.

РУАН. (СЭТА). Хүнуң ийги чагымда Совет чазактын башты-гы Н. С. Хрущев болгаш ону үеде чоруп кижилер Руанга тускай поезид-биле чедергенер. Хуңдулук совет аалчыга ол хоорайнын кууду-чуларынга чымлган чон изиг бай-ырын чедирип турганнар.

Франциянын албан дукаалык кижилериниң болгаш француз улус-тун ону уткуп ап турарыга сетки-лин ханымыкын Н. С. Хрущев алаа беседаныга чугаалаан. Н. С. Хрущев журналистерни хөй сангык айтырылгына харыялаан.

Чоран поездин Серге станицага доктаай бээр аразында, Н. С. Хру-щев вагондан үнүп келгеш, ону ут-куп турарларга ужуражып, олар-нын-биле чугаалышкан. Оон Н. С. Хрущев вокзалдык бажынын көр-ген. Москваның шагы-биле 18 шак турал, президентиниң поездин Руаче улааш чорупкан.

РУАН. (СЭТА). Хүнуң ийги чагымда Совет чазактын башты-гы Н. С. Хрущев болгаш ону үеде чоруп кижилер Руанга тускай поезид-биле чедергенер. Хуңдулук совет аалчыга ол хоорайнын кууду-чуларынга чымлган чон изиг бай-ырын чедирип турганнар.

Франциянын албан дукаалык кижилериниң болгаш француз улус-тун ону уткуп ап турарыга сетки-лин ханымыкын Н. С. Хрущев алаа беседаныга чугаалаан. Н. С. Хрущев журналистерни хөй сангык айтырылгына харыялаан.

Чоран поездин Серге станицага доктаай бээр аразында, Н. С. Хру-щев вагондан үнүп келгеш, ону ут-куп турарларга ужуражып, олар-нын-биле чугаалышкан. Оон Н. С. Хрущев вокзалдык бажынын көр-ген. Москваның шагы-биле 18 шак турал, президентиниң поездин Руаче улааш чорупкан.

РУАН. (СЭТА). Хүнуң ийги чагымда Совет чазактын башты-гы Н. С. Хрущев болгаш ону үеде чоруп кижилер Руанга тускай поезид-биле чедергенер. Хуңдулук совет аалчыга ол хоорайнын кууду-чуларынга чымлган чон изиг бай-ырын чедирип турганнар.

Франциянын албан дукаалык кижилериниң болгаш француз улус-тун ону уткуп ап турарыга сетки-лин ханымыкын Н. С. Хрущев алаа беседаныга чугаалаан. Н. С. Хрущев журналистерни хөй сангык айтырылгына харыялаан.

СОВЕТ УЛУС МААДЫРЛЫГ ООЛДАРЫН ИЗИГ ҮНАКШЫЛ-БИЛЕ УТКУП ТУР

Эрес-дидим маадырларны ССРЭ-ниң Камгала Министриниң хүлээп алганы

Төрөөн чуртта чангылап келген сурагалы совет дайынчылар биче сержант А. Р. Зиганшин, анаа дайынчылар Ф. Г. Поплавский, А. Ф. Крючковский болгаш И. Е. Федотов оларны ССРЭ-ниң Камгала министр Совет Эвилелиниң Маршалы Р. Я. Маллиновский март 30-де хүлээп алган. Боду чорутур Т-36 баржага 49 конуктук иштинде океанага чоруп келгениниң дургузунда чуртап эрткен бергелериниң дугайы ол беседага маадырдыг дайынчылар чугаалап бергенер. Оларнын дугайына дуза болган кол күштериниң дугайында олар чугаалап турган, ол чүчү күштериниң дөңгө — ынак Төрөөн чуртун мурунуга харым-салга дугайында бедик меделер, шери-тке турган оларнын чедиң алганы политиктиг дайылга, шеритин са-

гылга-чуруму, эш-хуузуңуң сеткил-бодалы болгаш быжык найырал бо-луру оларга база күзөөн. Министриниң айтырылгына харыялавышкан, экипажтык кемжигү-нери оларнын тымын алган америк дайылжыларын дугайы, «Бир-сард» деп аравасепке оларын кичээнгейли-биле хайгаарап турганын дугайын чымы-биле чуга-лааннар. Бойдустан калааныга дуур демис-селе көргүсүни маадырдыг, эрес-дидим болгаш угаан талазы-биле бы-жык болганы дөңш, дайынчы хүлээ-лгени саныш чокка күзөөсүн дөңш дайынчыларга өөрүп четтиргенин Маршал Маллиновский илереткен. Кызыл Сылдыс орден-биле шаңка-лыкта холбаштыр оларга Маршал чуректин ханымыдан байыр чедир-геш, кыдык-чагай болурун, дайы-

чы болгаш политиктиг белеткеде улам ынай чедикшинериң болу-ру оларга база күзөөн. Эштер Зиганшин, Поплавский, Крючковский болгаш Федотов оларга тураскаал белеткериң министр түнөөлинде тывышкан. Кургал чер шериниң кол коман-далыкчы Совет Эвилелиниң Мар-шалы А. А. Гречко, Совет Армиянын болгаш Шериг-Далай Флодунун политиктиг Кол эргелелиниң началь-ниги Ф. И. Голиков, политиктиг Кол эргелелиниң начальниги П. А. Лажкин, ВЛКСМ ТК-ның секретары П. И. Рететов, совет парлаанын, радио-нук болгаш телевидениниң төлө-лекчилери ол хүлээп алышыкыга киришкенер. (СЭТА).

Квартал планын хуусаа бетинде

Танды районун «Тилгелге» совхозунун ажилчынары, көдөз ажил-агыиниң тускай эртемдерин чеди чымдык ийги чыныда көдөз ажил-агыи продуктуларын будуур болгаш курунса калган талазы-биле күзөлөгсериң хуусаа бетинде долдур болгаш ажыр күзөсүр дөңш бар кулаарларын, аргаларын ажылга, шудургу ажилдап турар.

Совхоз бо чымдык бирги кварталында 250 центнер сүттү, 80 центнер эвти курунса салган шиптирден турган. Квартал пла-ныны түнөөли үнгөн. План күзөсүдө дөңш совхозтук дирекция-зында болгаш партия организастыныдан чоруткан организастыг кемчелериниң түнөөлинде март 28-ке чедир 309 центнер сүт, 117 центнер эвт, оон иштинде 50 центнер хаван эвти, 4 центнер куш эвти хуусаа бетинде курунса дужааттынган. Азы бирги квар-талдык планы сүт талазы-биле 123 хуу, эвт талазы-биле 146 хуу күзөстүнгөн.

В. КАЛЗАН.

Маадырлар-биле ВЛКСМ ТК-га ужуражышыкын

Маадырдыг дөңш совет солдаттар А. Зиганшин, Ф. Поплавский, А. Крючковский болгаш И. Е. Федотов олар марттың 30-де ВЛКСМ-нин Топ Комитетинге чораннар. ВЛКСМ ТК-ның секретары Л. Я. Балаян, А. Везинов, М. Журавлева, Л. Карпинский, В. Логинов болгаш П. Рететов олар алаа оларын ут-каан. Коммунист партияның кижизит-кени аныктарынын шынары болур маадырдык болгаш турштук чоруп көргүсүң анык совет кижилерге комсомол ТК-ның даяканын азуларга база бистиң Төрөөн чуртувустун бү-гү-де оолдар, кыстарынын өңүзө-ө-вүнден ВЛКСМ ТК-ның секретары В. Логинов изиг байырын чедирген.

Партиянын дузалыкчызы — комсо-молдук улуг база бо эштерни кижизит-кениң селдинген дөңгөниң ле-нинчи комсомол чоргаарынын турар деп ам Логинов чугаалаан. Оларын Кызыл Сылдыс орденер-биле ша-наанынга холбаштыр дайынчыларга чуректин ханымыдан байырын эш Логинов чедирген. А. Зиганшин, Ф. Поплавский, А. Крючковский болгаш И. Е. Федотов олар океан-биле 49 конуктук иш-тинде канчаар демисекип келгени, америк дайылжылар канчап оларын тып алганын тодаргай чугаалап бергенер. Американын Каттышкан Штаттарына чоруп турганын чуга-лааш, оон-биле калы америк улус оларын канчаар өөрүшкүлүг-биле

хүлээп ап турганы олар база дем-делөөнөр. Маадырларын ВЛКСМ-нин хүн-дүлө дептеринге кире бижээ дугайында шынылган, ВЛКСМ ТК-нын хүндулук бижин болгаш чорук тургустур аппараттары В. Логинов маадырларга тысып бээр, комсо-молдук салга чымлган удурутук ажилдагычлары диамиттин-биле адыш часкап турган. Аныктарга чечетер туудукулаан. Изиг адыш чаксаалшынары-биле, дайынчы куш-ажылга болгаш хуу амдыралына чедикшинериң болу-рун дугайында күзөлдөр-биле оларын үдөп чоруткан. (СЭТА).

МАР-ның Улустун Улуг Хуралының Президиумунун Даргазы эш Ж. Самбуунун Совет Эвилелинге келириниң дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунун Даргазы эш К. Е. Ворошилов МАР-ның Улустун Улуг Хуралының Президиумунун Даргазы эш Ж. Самбууну Совет Эвилелинге найыралчы аян-чоруну кылып келири-биле чалаан. Ол чалаганын эш Ж. Самбуу өөрүшкүлүг-биле хүлээп алган бол-

гаш Совет Эвилелинге ол бо чым-дык апрель айда чедип келир. МАРН ТК-ның ийги секретары Л. Цедд, МАР-нын дамыкчы керек-тер, министриниң — орадалчымы Ж. Бамзар, Убсанур аймактын ажил-чы чоннар депутаттарынын Хура-лынын Күүсөкчи Эргелелиниң дар-газы Ч. Шагдар олар эш Ж. Сам-бууну үдөп келер.

«Совет чурукчу» деп ном үнү-рер чер дөңш эрес-дидим совет дайылжылар — А. Зиганшин, И. Фе-дотов, Ф. Поплавский болгаш А. Крючковский оларга тураскаат-кан плакатты парлап үндүргөн. «Океан хайын мөңгөп чыдар. Калдыр, бедик чалгыттар баржын хөмө ап турар. Ол барык көзүдөс, ону далай суу бүзөөлөй чажырып алган. Оларнын кырында кызыл тук кинскип чоруптур. Барартыр чур-раан черде ак удуктер биле: «Тө-рөөн чуртук эрес-дидим оолдун» да алар!» деп бижээ.

Совет дайынчылар Зиганшин, По-плавский, Крючковский, Федотов бойдустан ханымын — тапарышкан, чеди неделаың-иштинде Ожук оке-анин кызыл-иштинде Ожук оке-анин каш калы бажынарга дөңгө-ниң улуг чалгыттарына калы-бер-ге шыгалданы эрткип, Төрөөн чурт-тун, чоңунд мурунуга хүлээлгени, шериг дамыраан шынычы-биле күзөсүң, бүгү делегейге маадырдык чорукту көргүсүңер. (СЭТА).

ЧОРГААРЛАНЫП ТУР БИС

— Эзулук-ла маадырдык кижилер-дир. Анык-даа оолдар-дыр. — Шынык-ла эр-ейлер-дир. Бо — биче сержант, өскөлери — анаа солдаттар-дыр көрүңер. (СЭТА).

Оларга Никита Сергеевич чуректин ханымыдан изиг байыр чедир-ген болгаш оларнын эрес-дидим чо-рутун оңаалап үндөөн. Маадырдык солдаттар эш Н. С. Хрущевка «Со-вет Эвилелинге бараан болуп тур бис!» деп харыялааннар. Алаар деп чүвө ол-дур. Совет кижилериниң бедик мораль-политиктиг шынарынын үлөгөр-чизээ ол-дур.

Бо болза, бойдустан чыгаар бо-лушкунунду халааныга — далай шуугунагына дуур демиселе быжык тургустур, эрес-маадырдык чоруп көргүсүң дөңш оолдарың — Зиган-шиниң, Поплавскийниң, Крючков-скийниң, Федотовтун дугайында «Комсомольская правда» солунуң чак келген номеринде парлаттылган чурдудерни номчоаш, Самагалдайның дарылаа контроланың аныктары-ның чугаалажып турганы-дыр.

Район төвүнүн албан организастык черлеринде комсомол органи-зациялары бо талазы-биле коллектив-

тиг номчулгаларын организастал. Коммунист партияны болгаш ле-нинчи комсомолдун кижизиткени-риниң бүгү делегейни кайгыдып-ма-гадаткан эрес-дидим, маадырдык чоруга комсомолчулар болгаш аны-ктар чоргаарлаан, ону комсомол-дук төөгүзүңе база бир чаа арш кылдыр үнөлөп көрүп турарлар.

— Дүр комсомолчу-маадырлар-нын дугайында коллективтиг ном-чулга чоруттувус. Эштеривистин эрес-маадырдык чоруп бистан се-кил-салгыжыкты хайынкытып, кижизиткеге талазы-биле ажылы-выска улуг ужур-дуалыг болду. Төрөөн чуртуна болгаш бодунун чоңуга ынакшыл, совет амдырал болгаш эр-найырал, коллективтиг деп чүд ол дөңгөниң олар бистиң со-вет аныктарың өмүзөңдөн бүгү делегейге көргүсөңер. Маадырдык эштеривисте чоргаарлашп, Төрөөн чуртуңе оларнын дүргөн чанып келгенин өөрүп тур бис — деп, рай-куукомлуг сан килдинде комсо-мол организациянының секретары С. Балчыт биче чугаалаан.

О. МАНДАРЫЙ.
«Шынык» дорреспондентизи.

В. И. ЛЕНИННИН ТӨРҮТТҮНГӨН ХҮНҮНДӨН БЭЭР 90 ЧЫЛ БОЛУРУНГА

Ленин болгаш Совет күрүне

“Чаа тургузуг, Советтерниң эрге-чагыргазы амьдралдың бодунуң хөгжүдөзүнүн түңнели”.

I.

Совет күрүне Октябрың тепсектиги тура-халымының одунга тымалган. Ону амылчы чоннарың улуг баштычымы В. И. Ленин баштап турган.

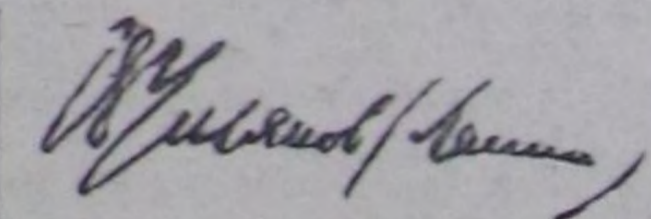
1917 чылдың ноябрың 7-де (октябрың 25-те) Шериг-революсучу комитет Ленинниң бижээни «Россияның хамаатыларыңа» деп төөгүдүгү угуулган бадылаан. Анаа буржуаз Тур чазакты дүжүргөниң болгаш Советтерниң хошунга күрүне эрге-чагырганың шилчип киргениниң дугайын чугаалаан турган. Ол-ла хун Петроград Советиниң хурадына Совет эрге-чагырганың сорулгазының дугайында Ленин илеткел кылган. Россияга буржуазияның калдыг-даа киржилеги чок амылчыларны болгаш тараачынарың боттарының эрге-чагырга органы тургустунган турар деп ол чугаалаан.

А даразыдагы хүнде, Советтерниң II Бүгү-россия съездиниң кезээки хурамыга, Совет эрге-чагырганың баштайгы күрүне шилтирелери — тайбың болгаш чер дугайында Ленинниң декреттер хүлээп алдынган; бузулгусу, амылчы-тараачынарың Совет чазак — В. И. Ленинге баштаган Улус Комиссариядының Чөвүдөли тургустунган.

Ленинниң инициативаы болгаш удурулгазы-биле улус комиссариятары болгаш улус эрге-чагырганың өске-да органы херилеттинип тургустунган. Социалист амыл-агыны планнаарының болгаш башкаларының бири органы Улус амыл-агының Дөди Чөвүдөли тургустунган. Революцияң чаалап алышкынарың камгалаары-биле амылчы-тараачының Кызыл Армияны, а ол шышап Бүгү-россияны онза комиссиязы (ВЧК) тургустунган, оң сорулгазы — контрреволюцияга болгаш удурулган могадырларга уду демисел турган. В. И. Ленинниң удурулганың болгаш Совет эрге-чагырганың өң чутула декреттери амылдан кылдынган, 1918 чылда баштайгы Совет Конституциясы — күрүнең Удесин Хоолдуу чогаатынган болгаш хүлээп алдынган.

Совет күрүнең тургустунганын болза чүгө бистиниң чуртувустун улустарының амылчалыгына эвес, харын бүгү делегей төөгүзүгө база өргөндөүгө үе болган. Революсучу улустун тилеги дөш Ленин чоргаарал-биле мывча дөш: «Буржуаз эвес күрүнең хевирин өң-не баштай тывылган... Улуг чагай төөгүдүгү амылчыны кылдынган, мывчанаш пролетария хевирин күрүнең тургустунган» (Чог. т. 33, ар. 270).

Революсучу массаларың чогадыкчы чоруудан төрүттүнгөн Совет социалист күрүне болза чаа хевирин күрүне, пролетариат диктатуразының күрүне болур. Оң ошазаның демээ — эрге-чагырганың бүгү дөш эргез амылчы чоннарда, улустун хошунга турары болур. Моон мурунда турган күрүнең бүгү хевирлери мөлчүкчүлериң эрге-ажыктарына бараан болуп, амылчы чоннарың дараарының чепсөө болуп турган. Социалист күрүне болза, амылчы аршын, бүгү

амылчы чоннарың чаа, хостуг амылчал дөш демиселиң хергеледеринен шуут долгуз-биле тыттып келген. Даралады болгаш мөлчүкчүлүгү улуктаар төлөө, чаа нийтиледди тургузар, амылчы чоннар боду күрүнең турар херек. Иңдыг күрүнең төөгүдүгү хүлээлгези — дүжүрткен мөлчүкчүлериң удурулган хөгжүдөзүнүн боттарының болгаш коммунизмин тургузарының херээне массаларың тургузукчу күштерин хөгжүдери ол болур.

Пролетариат диктатуразының күрүне хевирин, капитализден коммунизме шилчиге үезинде нийтиледди организацияның политиктиг хевирин болур Советтерниң В. И. Ленин амылчан. Совет күрүне болза улустун бодунуң эрге-чагыргазы ылаңтыг болгаш тодаргай идерелин оортан тыткан шак иңдыг күрүне хевирин болур. Совет күрүнең тургустунганы-биле чаа үе, коммунизме үндөзүлөш төөгүдө аажок улуг чаартылгалары боттандырар хүлээлгези пролетариаттың политиктиги тергилдизиниң үези эгелзөн.

Совет күрүне тургузушкунуң 40 амыл чылдарының дүжүлгөзү, дайын сөөлүгө чылдарда Европаның болгаш Азияның элзөн хөй чурттарына улус демократия күрүнең тывылганы болгаш хөгжүүн болза нийтиледди политиктиги организацияның чаа, бузулгусу улусчу хевирлериң дугайында марксисч-ленинчи идеяларны амылчалчы күжүн бузуредди көргөскөн.

Пролетария күрүнең күжүн амылчал турган, Советтер туртувун амылчы чоннары бүгү делегейде төөгүдүгү тилегиңерни кыска үедө чедип алган. Чаа нийтиледди тургузуу — социализм бистиниң чуртувуска бүрүн болгаш долү тилеги. Өжөөнөш аңгылар болгаш кижини кижини мөлчүрү чорук чок иңдыг нийтиледди тургустунган. Бүдүрүлгезиң кол-кол чепсөө-херекселери күрүнең хошунга мөңшөткөнгө чорук, улустун бодунга амылчал амыр хостуг күш-амылы болза бузулгусу күштерин улуг хөгжүүдөргө хөгжүдөр органы берген. Улеттүр бүдүрүлгезиниң хөгжүүн талазы-биле Совет Эвилели Европада бири болгаш делегейде ийги чорук үгөн. Сөөлүгү алды чылдарың иштинде Совет Эвилели чоннуң кижини санагына ошаштыр алмыра, улеттүр бүдүрүлгезин 71 хуу көндүткөн, мывчага АКШ-ка ол бары-ла көндүдөш. Социалист көлөө амыл-агың база шапкын хөгжүп турар.

Социализмниң тилегиңиз бистиниң улусууска аажок улуг материалдыг хевирлери берген. Бисте национал ортуга амылчы чоннарың эрге-ажыктарына бүрүн-биле хувааттып турар. Чоннуң кижини санагына ошаштыр алмыра революция мурунуга үе-биле дөшкөргө ол 1958 чылда 15 катан өскөн. Совет күрүне улустун културазын көдрөргө.

В. И. Ленин биле К. Е. Ворошилов РКП(б)-нин X съездиниң төлөөлериң — Кронштадт үймөүни баскан киржикчелериң аразында. 1921 чылдың март.

эртемиң болгаш техниканың хөгжүрүгө таарымчалыг байдаларың тургускан. Совет вымпедин Айга бир-ле дугаар чөдө бергени — чүгө бистиниң эртемиңиң чедимкиннерин дугайын эвес, харын социалист системаның артык күштерин, Ленинниң улуг херектериниң тилегиңизни база бузуредди-биле херечилеп турар.

Совет күрүне улукчөк чөкө хөгжүп, сайырангаймып турар. ССРЭ-де социализмниң тилегиңиз политиктиги ханы өскөрлөшкөниң болдуран. Бир эвес оң иштиги функцияларың дугайын чугаалаар болза, мөлчүкчү алдылар улуктагыттан соонда, алды талазы-биле баарымың чепсөө болур. Байдалын ол чидирген. Ол үедө чедир өң чутула талааларың бирөөни турган күрүне амыл-чорудулганың иңдыг талазы дүшкөн. Дүжүрткен аңгыларны капитализмниң корум-чурумнарын катан тургузар дээр ораладышкынарың базарының сорулгазы ам Совет күрүнең мурунуга турбайн турар. Оон туржук, бистиниң чуртувуста сөөлүгү чылдарың иштинде политиктиг чыдагааннар ужурунда чалгыс-даа кижини суд харысалганың кирген факт чок. Совет кижилериң медерелиниң өздүлгезини, оларның мораль-политиктиг чалгыс-өвиңин херечиледериң бирээни ол-дур.

Ам Совет күрүнең кол сорулгазы болза, тургузукчу амыл-чорудулга, амыл-агыны болгаш култураның улум өки эргезеп баштаары болуп турар.

Совет күрүнең өң чутула функциялары ам нийтиледди бүдүрүлгезиниң органиастарында, экономиканы, амыл-агыны, култураны удурунда, күш-амылдың хөгжүүн болгаш хергеледиң хөгжүүн хынаарында, амылчы чоннары бүгү тала-биле, мывчаны күш-амылдың чаа салгыла-чуртунга, күш-амылдың коммунизме өсү-биле көөргө кижилеринде болуп турар.

Даштыкы политиктиг харылааларда бистиниң күрүнеңиң өң чутула функциясы болза амыл-бүрү социал-политика системаларың чурт-

тарың тайбың кожа-хөлөө догун-жүрүгө таарымчалыг байдаларың тургускан. Совет вымпедин Айга бир-ле дугаар чөдө бергени — чүгө бистиниң эртемиңиң чедимкиннерин дугайын эвес, харын социалист системаның артык күштерин, Ленинниң улуг херектериниң тилегиңизни база бузуредди-биле херечилеп турар.

Совет Эвилели ам чааслаан эвес. Оң-чүгө кады чаа амылчалды тургузарың оңуу-биле Европаның болгаш Азияның социалист чурттарының улустарың чалгыс олуруда чоруп оравлар. Совет күрүнең өң чутула функцияларың бирээни болза, делегейиң социалист системаның чурттарың бузулбас өң-найыралың, амыл-дүмалышы кады амылчалды болгаш бот-боттарыңа дузадыжыгызың быжыларында болуп турар.

Бистиниң күрүнең ам важантызында-даа артык бызыг. Ленинниң идеяларын тилегиңизниң, социализмни тургустунганы болгаш коммунизмин улум ийи чедимкинниң тургузуу турарының түнелинде бистиниң чуртувусу бүгү-ле угланымшкынарың — экономикага-даа, амылчы чоннарың амылчалчы дөшкө күдрөргө-даа, эртемиң, техниканың болгаш култураның хөгжүлгөзүнүн-даа талазы-биле улум бурунуга бар чылдар деп, ССРЭ-нин Дөди Советиниң IV сессиясыга демдегелзөн. ССРЭ-нин Чепсектиг Күштериниң база дагың дыка улуг кызыр дугайында төөгүдүгү шилтирени сессия хүлээп алган. Оң-биле кады «чурттуң камгалаары аразын чогуур денелге тургузарың» эргөк чутуланы сессия онзапал демдегелзөн. Даштыкы халдашкында чуртту камгалаарың функциязы хөгжүүр артар.

Амыл байдаларда социалист күрүнең хөгжүдөзүндө кол угланымшкы болза демократияны бүгү хөгжүү-биле хөгжүүдери, амыл-

агы болгаш култура тургузуушкуну удурутуңа, хөй-ниитиниң амыл-херектерин эргезеп баштаарың киржиринче бүгү хамаатыларың хандылары болуп турар. Ленинниң бижээни-биле алмыра, совет тургузуу амылчалыга болгаш тараачынарың демократияның өң улуг хөгжүүн-дир.

Күрүнең эргезеп башкаларында, бүдүрүлгезин удурутуңа амылчы чоннарың калба-биле хандыларың чыдаган улуг хөгжүүн сөөлүгү үедө партиа боттандырган. Улеттүрү болгаш туртувугу эргезеп башкарың эде тургускан, амыл-агы болгаш култура тургузушкунуңа өңдөлдөшөш республикаларың эргелери калбартаан, күрүне херектериниң шилтирелериң амылчы чоннарың хөй-ниити органиацияларың ролон бедивген.

Капитализмниң чурттарында «демократия» — партиалар аразында политиктиг калбарлашкынарың оңу-дур. Буржуаз чурттарда «демократия» — ол дөргө амылчы аңгыны мөлчүкчү хөвөр артылары, ол дөргө амылчы чоннарың херек кырында эрге-медел чок чоруду-дур. Капитализмни күрүнеңиң эрге-чагырганың дөди органында күш-амылдың кижилериң хөйү көрүп болур бе? АКШ-тың конгресинде олуттарың үштүң бири улеттүр болгаш банк элери, сенаторларың 21 хуузу — улуг чер элери болуп турар. Өске олуттары амылчылар болгаш тараачынар эвес, харын капитализмни шыңчы чашпаачылары өлөп турар.

Социалист күрүне эрге-чагырга органы оон сыр өске үндөңдө тургустунган. Бисте күрүнең амыл-херектерин амылчылар болгаш тараачынар, күш-амылдың кижилери боттары эргезеп башкарып туралар. Чижээлзөгө, ССРЭ-нин Дөди Советиниң 1958 чылдың мартта соңгуттурган составында шуут бүдүрүлгөдө амылчал турар 614 амылчылар болгаш колхозчулар бар. Хоорай Советтерниң депутаттарының составында бүдүрүлгөдө амылчал турар амылчылар 39,4 хуу, көдөө Советтерниң составының 58,8 хуузу — колхозчулар.

Советтерниң амылчы экижилер, массалар-биле оларның харылааларың быжыдар сорулга-биле эңир чылын чер-чер Советтерниң составың дыка калбартаан. Советтерниң депутаттарының ийи саны ам барык ийи миллион кижини чедип турар. 1959 чылда чер-чер Советтерниң соңгуттурган депутаттарың аразында бүдүрүлгөдө амылчал турар 340 муң амылчылар, барык 780 муң колхозчулар бар. Бо саннар болза, бистиниң эрге-чагырганың улусчузуңуң дугайын, бистини тургузуу-вустун үндөни амылчы аңгыны болгаш тараачынарың өвилели улум-на быжыккан, бодунуң чаа хөгжүдөзүн алган дээр дугайын херечилеп турар.

Совет күрүне хостуг болгаш дең эргелиг улустарың бузулбас найыралыңа үндөзүлгөсү. Национал даралады көдөө шагда улукташ, бүгү националдарың амылчы чоннарың кады амылчалдыгыңа үндөзүлгөсү, бүгү совет улустарың партиа чалгыс өңтиг, бузулбас өвилеле каттыштыларың хандырган. Совет күрүне — хөй националдыг социалист күрүне тургузарың инициатору болгаш удурутуңу Ленин болган. Бүгү совет республикалары өвилелдешкен чалгыс күрүне кылдыр каттыштырганы болза бистини чуртувуска социалист тургузуугуң чедимкинниң, шаанда даралады чоран улустарың экономиказың болгаш културазыңа дүжүрүлгөсү оң чутула негелдиз болган. Совет Эвилели болза национал айттарың интернационализмниң идеялыг баазыңа шилтирелениңиң улуг үлгөргө-чижээ болуп турар.

Коммунизмиң нийтиледди калба-биле тургузарың үезинде совет нийтиледди политиктиг органиациязының, күрүне тургузушкунуң болгаш эргелелиң айттыргаларың улуг ажур-дузадыг болуп турар.

Социалист демократияны улум ийи хөгжүүдөр сорулга-биле СЭКП-ниң XI съездини күрүне органиацияны күсүдөн турар хөй-хөй функциялары хөй-ниити органиацияларың эргелелиңе чоорту шилчип айткан. Улустун калбак массалары күрүнең амыл-херектерин эргезелериңче улум-на идекейли-биле хаара туттунуп турар. Чоннуң културлуг негелдиз хандылары-биле, кадык камгаламы органиастары, күш-култура шилчээниң хөгжүүдери-биле холбашкан хөй-хөй айттыргалар хөй-ниити органиацияларың эргелелиңе чоорту шилчип турар. Бүдүрүлгезин органиастары-биле холбашкан хөй-хөй амылчы шилтирелериңе бүдүрүлгө хуралдары улуг ролду ойноп турар. Хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарыңа болгаш социалист нийти чуртталганың чурумнарың салгырыңа өш-хуузуң судтарың,

Социалист демократияны улум ийи хөгжүүдөр сорулга-биле СЭКП-ниң XI съездини күрүне органиацияны күсүдөн турар хөй-хөй функциялары хөй-ниити органиацияларың эргелелиңе чоорту шилчип айткан. Улустун калбак массалары күрүнең амыл-херектерин эргезелериңче улум-на идекейли-биле хаара туттунуп турар. Чоннуң културлуг негелдиз хандылары-биле, кадык камгаламы органиастары, күш-култура шилчээниң хөгжүүдери-биле холбашкан хөй-хөй айттыргалар хөй-ниити органиацияларың эргелелиңе чоорту шилчип турар. Бүдүрүлгезин органиастары-биле холбашкан хөй-хөй амылчы шилтирелериңе бүдүрүлгө хуралдары улуг ролду ойноп турар. Хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарыңа болгаш социалист нийти чуртталганың чурумнарың салгырыңа өш-хуузуң судтарың,

Социалист демократияны улум ийи хөгжүүдөр сорулга-биле СЭКП-ниң XI съездини күрүне органиацияны күсүдөн турар хөй-хөй функциялары хөй-ниити органиацияларың эргелелиңе чоорту шилчип айткан. Улустун калбак массалары күрүнең амыл-херектерин эргезелериңче улум-на идекейли-биле хаара туттунуп турар. Чоннуң културлуг негелдиз хандылары-биле, кадык камгаламы органиастары, күш-култура шилчээниң хөгжүүдери-биле холбашкан хөй-хөй айттыргалар хөй-ниити органиацияларың эргелелиңе чоорту шилчип турар. Бүдүрүлгезин органиастары-биле холбашкан хөй-хөй амылчы шилтирелериңе бүдүрүлгө хуралдары улуг ролду ойноп турар. Хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарыңа болгаш социалист нийти чуртталганың чурумнарың салгырыңа өш-хуузуң судтарың,

Социалист демократияны улум ийи хөгжүүдөр сорулга-биле СЭКП-ниң XI съездини күрүне органиацияны күсүдөн турар хөй-хөй функциялары хөй-ниити органиацияларың эргелелиңе чоорту шилчип айткан. Улустун калбак массалары күрүнең амыл-херектерин эргезелериңче улум-на идекейли-биле хаара туттунуп турар. Чоннуң културлуг негелдиз хандылары-биле, кадык камгаламы органиастары, күш-култура шилчээниң хөгжүүдери-биле холбашкан хөй-хөй айттыргалар хөй-ниити органиацияларың эргелелиңе чоорту шилчип турар. Бүдүрүлгезин органиастары-биле холбашкан хөй-хөй амылчы шилтирелериңе бүдүрүлгө хуралдары улуг ролду ойноп турар. Хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарыңа болгаш социалист нийти чуртталганың чурумнарың салгырыңа өш-хуузуң судтарың,

Социалист демократияны улум ийи хөгжүүдөр сорулга-биле СЭКП-ниң XI съездини күрүне органиацияны күсүдөн турар хөй-хөй функциялары хөй-ниити органиацияларың эргелелиңе чоорту шилчип айткан. Улустун калбак массалары күрүнең амыл-херектерин эргезелериңче улум-на идекейли-биле хаара туттунуп турар. Чоннуң културлуг негелдиз хандылары-биле, кадык камгаламы органиастары, күш-култура шилчээниң хөгжүүдери-биле холбашкан хөй-хөй айттыргалар хөй-ниити органиацияларың эргелелиңе чоорту шилчип турар. Бүдүрүлгезин органиастары-биле холбашкан хөй-хөй амылчы шилтирелериңе бүдүрүлгө хуралдары улуг ролду ойноп турар. Хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарыңа болгаш социалист нийти чуртталганың чурумнарың салгырыңа өш-хуузуң судтарың,

улусчу дружиналарың ужуру-дузады улум улугадып турар. Социалист демократияны улум ийи хөгжүүдөрүң, хөй-ниитиниң болгаш эрге-чагырганың чер-чер органының ролон бедилериң эрге-ажыктарыңа амылчалды кылдыр чоорту чаа ССРЭ-нин Иштики херектер министрствозун дүжүргөн.

Күрүне органының аңгы-аңгы функциялары хөй-ниити органиацияларыңа шилчип чорук социалист күрүнең ролон кошкоч турары ол эвес. Коммунизмиң нийтиледди тургузуушкуну Совет күрүнеңиң кошкочлары эвес, а бүгү хөгжүүдө болгашыңа, оон органиация чорук бедилерин негеп турар. Бистини күрүнең коммунизмиң тургузуушкунуң сорулгазың шилтирелериңче массалары органиастар улуг тургузукчу күш болуп турар. Совет күрүнең органиация болгаш кижизидиңчи амыл-чорудулганы күштелдери — чеди чылды планын чедимкинниң долдур болгаш амыр кууседириниң чутула негелдиз.

Күрүнең дүжө бээриниң дугайында айттырганың талазы-биле чаа сөстү СЭКП-ниң XI съездин сөгүлзөн. Коммунизмиң долү тилегиңизини үезинде күрүне турбас, ол дөргө бөөр деп, марксизм-ленинизм өөредип турар. Ленинниң болза-биле алмыра, кажан «кижилер нийти чуртталганың бөдүн... чурумнарың салгырыңа, оларны күчүлөө чокка, албадал чокка, чалгырылда чокка, күрүне деп алаар онза аппарат чөк-чө салгырыңа чоорту чаңчыга берген турар» нийтиледди хөгжүүдөзүңүң иңдыг үе-чалазында күрүне турбай бээр. (Чог., т. 25, арш. 434). Нийтиледди эргелеп башкарың функциялары бодунуң политиктиг характерин чидирит болгаш нийтиледди амыл-херектерин шуут-ла улуг эргезеп башкарың болу бээр.

Иңчала-даа бө чорудулганы бөдүнчүдү биллп болур. Күрүнең дүжө бээриниң дугайында айттырганың бир эвес ону дилектигиң өсү-биле биллп алыр болур, ол дөргө социалист күрүне нийтиледди коммунизмиң бөт-эргелелиңе хөгжүүрүң дугайында айттырганың болур.

Коммунизмиң үезинде күрүнең салым-чолунуң дугайында айттырганың, бир эвес ону нийтиледди иштиги хөгжүүдөзүңүң талазы-биле аш көөр болза, марксисч-ленинчи эртемиң мывчалды шилтирелеп турар. Иңчала-даа оң даштыкы талазы база бар. Имперализмниң агрессивияны амылчы бар турда, социалист күрүне дүжө бербе, коммунизм делегей хөгжүүдө-биле тилегиңиз чедир күрүне артар.

Коммунизмиң тургузарың күчүлүг чепсөө — Совет социалист күрүне Коммунизмиң партианың удурулгазы-биле өзүп болгаш быжыгып турар.

Б. БАЯНОВ, эртыктиг эртемиңиң кандидаты.

Ленинчи номчулгалар

Барыш-Хемчик районнуң «Большевик» колхозта партиа органиацияны агитколлективниң агитаторлары ам бө үедө В. И. Ленинниң төрүттүнгөн хүнүндөн бөөр 90 чыл болурунга холбашкан илеткелдери, лекциялары, беседалары, номчулгалары массалык-биле калбарып турар. Бо хүнерде колхозтун клубуна, сут-бараан фермаларына, ыраккы одарларда малчынарда Ленинчи номчулгаларың эргилдиз. Ам В. И. Ленинниң амыл-амыдралыңа холбашкан илеткелдер, лекциялар, беседалар,

номчулгалар доктаамал болуп турар. В. И. Ленинниң амыл-амыдралыңа турсакалган фото-чуртталгың монтажтары кылган, 5 көзө чөдө делегеп тургускан. Ленинчи номчулгаларың чорударыңа агитаторлар Келин-Селги, С. Очур, Канчыр-оол, Отугам, Нөрбү-Самбуу идеялыг киржиш туралар. Фото-чуртталгың монтажты кылды, делегерин О. Очур-оол, С. Тойлу оларның аки амылчалыңа база демдегелзөр херек.

О. ӨТКЕ-ООЛ.

Чөөн-Хемчик районнуң «Хөрүм-Даг» колхозунда школань өөреничлери В. И. Ленинниң төрүттүнгөн хүнүндөн бөөр тозан чыл болурунга утуштур улуг баштычыны бичи чораны-биле, оң амылчы болгаш амылчалды-биле улум ханы тамыжып туралар. Олар Илчичиниң дугайында хөй-хөй солун номнарың номчуп туралар. Чурунта: экижилер Владимир Ильичиниң дугайында солун номчуп олар.

М. СЕНДАЖЫНЫ, Фото М. СЕНДАЖЫНЫ.

Псковта Ленинчи черлер

Псков. 1900 чылда Владимир Ильич Ленин Сибирьге үш чылдыг шөгүлгезини эргезелериниң соонда Псков хоорайга элзөн каш айларың дүргүзүлдө чурттаан.

Анаа полицияны чажыт хайгааралыңа турган, Владимир Ильич бодун статистика кижин болуп амылчал, буржуаз өг-бүлө бадымыга чурттап, марксисч солуну тургузар айттыргы талазы-биле орус социал-демократтарың чажыт чөвүлөө хуралыга белеткел амылчалың чорудуп турган.

Псковта Владимир Ильич Ленин «Искра» болгаш «Заря» солуннарың редакцияларың медегелдериниң төлөвизиди бижөө. Анаа чажыт чөвүлөө хуралга «Искра» солуну тургузар дугайында айттырганы шуут шилтирелзөн болгаш Ленинниң бижээни ол солунуң программасың хүлээп алган.

XX чүс чылдың эргезинде Псков хоорайга В. И. Ленин амылчы аңгыны марксисч партиязыңиң үндөзүн салган.

Псковтун амылчы чоннары улуг Ленинниң дугайында турсакалды амылчалды-биле салып туралар. Иңда турсакалды Ленинчи черлер ынакшылдык-биле карагалтының турар.

Чурунта: Псков хоорайда «Искра» бажың-кузей.

Фото К. Богдановтун, СЭТА-нын фотохроникасы.

Амыл-агы фронтунга В. И. Ленинниң амыл-чорудулганың дугайында сактышкынарың чыылдазы

Күрүнең политиктиг ном үндүр чери «В. И. Ленин улуг тургузуушкунуң удурутуңу» деп аттыг, амыл-агы фронтунга В. И. Ленинниң амыл-чорудулганың дугайында сактышкынарың чыылдамы болур номну парлап үндүргөн.

Владимир Ильич-биле кады амылчал чоран азы оң-биле ужурашкан амылчыларны, тараачынарың, Совет күрүне болгаш амыл-агы аппаратының көсү амылчал-

чыларың сактышкынарың чыылдады парлан. Сактышкынарың авторлары амылчыларны болгаш тараачынарың делегейде баштайгы күрүнеңиң социалист экономиказың үндөзүнүн тургузарыңа В. И. Ленинниң улуг ролун көргүдүп турар болгаш хөй өөренигил чижектерин, көсү барымдаларың кииргилзөн.

Бистини чуртувуска социализм болгаш коммунизм тургузуушкунуң планының үндөзүлгезин, хо-

жудаңгай Россияны күчүлүг социалист күрүне болдулары дөш бүгү чоннуң демиселиниң сорул киириңчи болгаш органиацияны Ленинниң өлүм чок өвөр-хевирин долгузы-биле тодаргай биллп алмыраң ол сактышкынарың совет номчулгуга дузалар.

«В. И. Ленин улуг тургузуушкунуң удурутуңу» деп бө чылдык хөй тираажыг кылдыр парлап үндүргөн.

(СЭТА).

«Н. С. Хрущевтун аян-чорую—Франциянын болгаш Совет Эвилелинин быжыгып турар найыралынын кайгамчык улуг көргүзүү...»

БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙГЕ ТӨӨГҮЛҮГ АЯН-ЧОРУК Даштыкы парлагада

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазы Н. С. Хрущевтун Францияда аян-чорую мурнуку хөвөр-ле даштыкы парлаганын кичөөгөйүнүн төвүндө турар. Бу аян-чорук дугайында дыналыктарын солуннар парлап, делегейде ол чугула болушкуну калба-биле тайылбырлап турар.

Н. С. Хрущевтун Францияда аян-чорую—Париж солундарынын кол темасы ол. Бүгү-ле солуннар ол кайгамчыктык болушкунга бүдүн-бүдүн арынары берип, хүндүлүг совет аалчынын чоран черлеринден дыналыктарын, Франциянын чөнүнү эл-не калбак кезектеринин талазынан Н. С. Хрущевка көргүзүп турар изин чагай хүлээп алышкыннын дугайын чугаалап турар улуг-улуг фото-чуруктарын парлап турар.

Француз чөнүн талазынан Н. С. Хрущевка көргүскөн хүлээп алышкын бүгү-ле манаашкындардан тергенин эки болган ол барымданын бүгү солуннар бир эп-сеткилди озагай демдегеп турар. Совет казактын баштыкы-биле ужурашкыннын дугайында француз улустун чагай көдүрүшкүнүн тодаргайлап көргүшүшкөн, «Юманите» солунга Пьер Куртад мычта деп бижээ: «Тайбың кожа-делөө догунаашкын идея, дипломаттык сорулга болбастай берген, ол дээрге француз амдыралдын дерек кырында боттук чуулу болу берген».

Н. С. Хрущевтун аян-чорунун амыг үедө өртүп турары таарымчалык байдалдарга сеткил ханышкыннын «Пари-Жур» солун илереди бижээ. «Де Голльдун болгаш Хрущевтун аразына чугаалашкыннын бүүрөжир чорукка үндөйлөткенин көчүт калбак келер үенин перспективасын өрткөн түрүн» деп күзөлдү бо солун чугаалап турар.

Н. С. Хрущевтун аян-чорую найыралдын байдалында өртүп турар болгаш чазе чазп турда белин муң-муң кижилер Н. С. Хрущевка байыр чедирер дээш күдүмчүлөргө үнүп кээп турар деп, Берлиндин демократтык солундары боттарынын өчөттөрүндө демдегеп турар. ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазынын Ним хоорайнын чагырга черинге кылган чугаалап доңулап парлавышкан, «Нейес Дейтланд» солун Европанын чүрөөн герман милитаризминин болгаш дайынчык чоруктун дайын төртүүшүшкүнүнү Совет Эвилели шиттириг удураанын турарынын дугайында оң сөстөрүн озаалап айтыган.

Март 27 болза Н. С. Хрущевтун Францияда аян-чорунун ийги хуви болган деп аныктардын «Юнг Вельт» солуну бижээ. — Бу аян-чорук француз-совет найыралдык тилекей болуп бар чыдар деп ам белин чугаалап болур. «Берлинер дейтунг» солун аян-чорук дугайында дыналыгын «Внуктеринин аразында. Мурнуу Францияда Н. С. Хрущевтун улуг көдүрүшкүнү-биле уткуп турар» деп эгенин аздаап парлаан.

Н. С. Хрущевтун аян-чорую — Франциянын болгаш Совет Эвилелинин улустарынын аразында быжыгып турар найыралдын кайгамчык улуг көргүзүү ол деп польша парлага болушун тайылбырларында демдегеп турар. Н. С. Хрущевтун чезе бергени чер болган-ла магагыл хей кижилер, чечектер, адыш чаксаашкынны кыйгылар, чүрөттин ханышындан хүндүткөн хүлээп алышкын деп «Жалезе волюнтэ» солун бижээ. Хоорайларда аскан француз болгаш совет туткар далайлар чалгын ышкан кылдыр хөбөргөйүнү турар, бо кайгамчыктык аян-чоруктун бүгү-ле оруктарына французтар Н. С. Хрущевка өөрүшкүлүг катыш-хүлүмдүрүп-биле байыр чедирип турар.

Эш Н. С. Хрущевтун Францияда аян-чоруну чексиздик хейлини улуг сонугул-биле хайгаарп турар. Оң Францияда чоруп турарын чексиздик парлагада мурнуку хөвөр калба-биле чырыдып турар. «Чаа дайынның өрү хың үнүп келген турарын күзөсө бис» деп эгенин аздаап «Руде право» солун Н. С. Хрущевтун Франциянын хоорайларында чоруп турарынын дугайында делегерней дыналыктарын бижип, оң чугаалаарын бүрүнү-биле парлап турар. Чаа дайынның тыгыл келерин болдурбас дээш бүгү чүвени кылдыр деп совет улустун шиттиригинин дугайында, тайбынның болгаш айымл чок чоруктун эрге-ажыктарына таарыштыр совет база француз улустарынын кадры ажалдыкылаанын эргежик чугулаанын дугайында домктарын Н. С. Хрущевтун чугаалаарында «Руде право» солун озаалап алдыдан.

Аян-чоруктун тайбыннын хөвөөгө чугулазын Финляндиянын парлагазы демдегеп, Н. С. Хрущевка француз улустун көргүзүп турар өөрүнчү хүлээп алышкыннычө кичөөгөйүн угландырып турар. Н. С. Хрущевтун Францияда чезе бергени чөнүнү байырала болу берген деп «Валсан Уитсетер» солун мурнуку чуудууде бижээ. Ол бүгү болза бо ужурашкыннын француз улус кайы кире улуг ужур-дузалык кылдыр көрүп турарынын дугайын көчүт эки көргүзүп турар-дыр деп бо солун бижээ. Совет-француз чачыл болган хоочун найырал оок дайынның доштарын буза шаап турар деп ол солун озаалап демдегезен. «Бо аян-чорую—бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалык аян-чорук таарымчалык байдалда өртүп турар-дыр» деп аграржы «Литто» солун база демдегезен. (СЭТА).

Чурукта: парижчилерин Н. С. Хрущевка байыр чедирип турары. СЭТА-нын тускай корреспондентин В. Соболевтун тырттырган чурку. (Мону фототелеграф-биле хүлээп алган).

„Магаданчыг хүлээп алган“

НЬЮ-ПОРК. (СЭТА). ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазы Н. С. Хрущевтун Францияда чоруп турарына америк парлалга улуг кичөөгөйүн салып турар. Солуннар болгаш информация агентствелери оң чоруп турарынын, Н. С. Хрущевтун французтарын хүлээп ап турарынын дугайында делегерней медегелдерин хүнүн-не парлап турар.

Күлээп алышкыннын магадыл байдалын чамдык корреспонденттер өскерттерин орадалгаша-даа, бо чорук Францияда калбак массаларын улуг көдүрүшкүнүн болдурган америк номчуучулардан чажырып шыдавын турарлар. «Париж Хрущевтун найыралдык уткуп алган» деп «Юнайтед стейтс ньюс энд рипорт» журнал ажы-биле бижээ. А «Нью-Йорк таймс» солунун корреспондентин Марсельден медегелдинде Мурнуу-Чөөн Франция «Премьер Хрущевтун маалымдарын уткууру ышкан уткаан» деп бижээ.

Чылыг уткуушкун

ЛОНДОН. (СЭТА). Францияда Н. С. Хрущевтун чоруп турарын чырыктын медегелдер англи парлаганын арынарында калба-биле бижитиптин турар. Англиянын радиоо болгаш телевидения Совет казактын баштыкынын ында чоруп турарынын улуг аразынын амдыралында өң улуг болушкуну кылдыр соксаал чокка дамчыдып турар.

Совет казактын баштыкынын Франциянын чурттакчылары-биле ужурашкыннын тус-тус черлерге болганын көргүскөн фото-чуруктарын солуннар хүнүн-не парлап турар.

Лондондун солундары Марсельге болгаш Дижонга Н. С. Хрущевтун чоранынын дугайын медегелешкан, ол хоорайларын чурттакчыларынын хүндүлүг аалчынын чымы-биле хүлээп алганын бижээ. Совет удуруткучуга чокшулап чезер, апаз хууда байырын чедирер дээш, чамдык таарылгаларда чылган кижилер чурум туткан кижилерин чаза таарып өртүп турган деп корреспонденттер медегелешкенер.

Дижондун чагырга черинге Н. С. Хрущевтун чугулазын тайылбырлааш, «Таймстун» тускай корреспондентин: «Оң чугулазы чагырга черинге колдууда-ла барып бөлүктөрдөн тургустунган кижигүнеринин динмиттиг адыш чаксаашкыннын болдурган» деп бижээ.

«Таймс», «Дейли экспресс», «Дейли мейл» болгаш «Ньюс крикль» солундарын корреспонденттери бола ол хоорайнын даргазы, шахжип-чудулгачи Кирин дугайында Н. С. Хрущевтун чымыг сөстөрү алгаш болган күдүмчуга-даа тургулаан французтарын чуудууга келеринерин болгаш адыш чаксаашкыннын болдурган» деп медегелешкенер.

Глезосту хостаар дээш бүгү күштү салыр

АФИНЫ. СЭТА-нын корреспондентини Абламовтун Афиндын дыналыгы турары бола: Ареопаг (Грециянын дээди суду) болдуруп март 26-дагы шиттири-биле Манолис Глезостун болгаш еске-даа демократтарын негедө хомудалын хүлээвейин, шиткеди хөвөр артырганы мында чарлап дынаткан.

Оң-биле ам Асфалинин (политиктик полициянын) «шпюнаашкын кылган» деп ыгуула-биле кылган хөвөр өзугаар Афиннын шериг трибуналы болза, Грециянын болгаш делегейин хей-нигитинин күзөл-соруунга, грек болгаш даштыкы хоойлугу тускай өрткөнүлгөнин санал оналгаша чөрүштүр. Глезосту болгаш еске-даа патриоттарын чөптү эвези-биле шиткен турган болгаш ам ол шиткек күштүг болуп арктаны ол-дур.

Демократтык бөлүктөринин парладатынган медегелдинде Манолис Глезосту хостаары дээш демиселге бүгү күштү мөөңдөрүнүн эргежок чугулазын айтып турар.

Бир-төө суд талазы-биле негедө кылдырынч бүгү-ле аграрлары ам төттүнгөн чүве болганда, ам Глезосту келдерек көргүзөр чурум-биле хостаары арктан» деп медегелде чугаалап турар.

Кыдаттын культуруг тураскаалдарын АКШ Тайваньдан үндүрүп ап турар

ПЕКИН. (СЭТА). Кыдаттык культуруг тураскаалдарын Кыттыккан Штаттар үргүчүлөдөгү үенин дургузуна узуткан азы сөөртүп апарып турганынын дугайын херетилеп турар хей санын фото-чуруктарын болгаш дерек кырында бадыйтаашкыннын үтүлдерин көргүскөн делегерней Пекиндин «Гутун» музейге март 27-де ажыктаанын Синьхуа агентствел дынаткан. Дунхуанын, Лунмөңинин, Тяньлушаньын болгаш Юньганын даг куйларынын сурагып тураскаалдарынын канчалар үрөттөткөнгө болгаш Шеньси мөжудан тыывалган эрге-бурунгулук культуруга тураскаалдарын кайнаар сөөртүп апарганынын дугайын делегерней чугаалап турар.

Ол ышкан Тайваньдан АКШ-че үндүр сөөртүп деп турар кезек культуруга тураскаалдарынын фото-чуруктары болгаш өтүндүр кылган хөвөрлерин делегерней база көргүскөн.

Оберлендерин херээниң талазы-биле материал хыналдазы доозулган

БЕРЛИН. (СЭТА). Герман Демократтык Республиканын дээди прокуратуразынын медегелзини болза: Теодор Оберлендерин шаандакы фелдштин үлгелешкенинин дугайында болгаш оң кылган легион бурлуугу чүдүлдерин дугайында документтерин, материалдарын болгаш херечилер өчүктөрүнүн хыналдазы доозулган. Чоокку хүнерде оңу бурундадык докталады дээди судка дамчыдып бөөр.

Оберлендерин кем-херектерин иетин хынаарына киржеле кылмырныга белегин Боннун дээди прокуратуразы амдыга чедир илереткен.

Парижге маркисчи номнар хүнү

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциянын Коммунист партиянын тургустунганын бээр бо чылын 40 чыл болур өзүнгө тураскаалдып, маркисчи номнарын садыгалаарынын хүнү Парижге март 27-де улуг чедикшинин өрттирген.

«Мюталитэ» деп концерт залында өртөндөн эгелеп Парижтин муң-мун эр, хөрөжөн чурттакчылары долуп эгелеш. Олар апаз марксизм-ленинизмдин классиктеринин, делегейин ажылчын шитчөөшкүнүн болгаш Франциянын Коммунист партиянын удуруткучуларынын номнарын салып алыр дээш алба-биле келгенер.

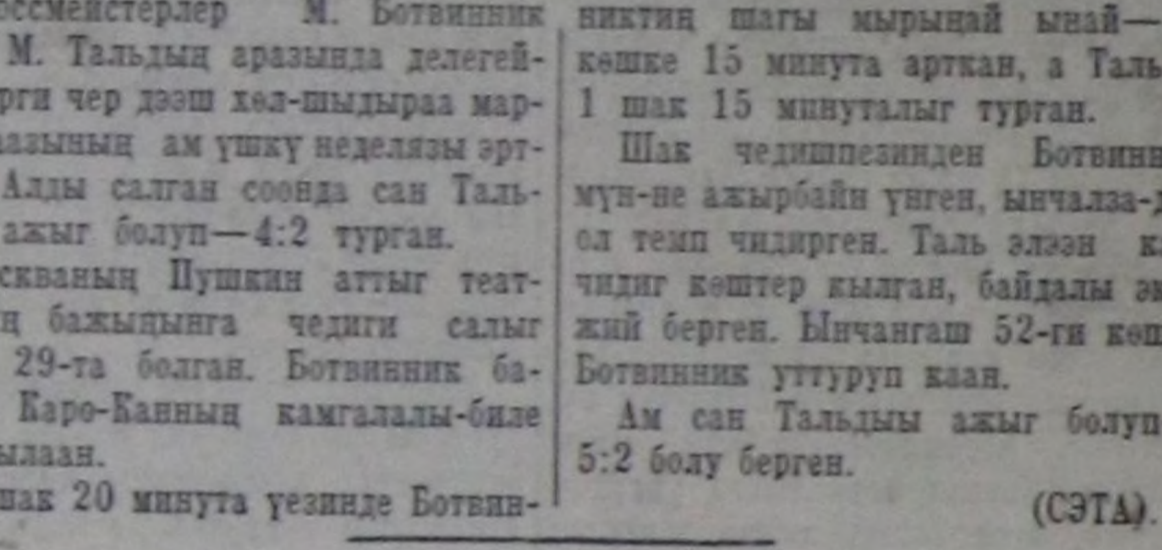
Залдын ханаларын улаштыр калбак столдар тургузуп каан, ында өң-не аязы-буру айтырылганын талазы-биле номнар чыгылган. Ук столдарын артында номнарын авторлары тургулаан, бо ууда олар ол номнарын садыгалаары болуп турганар. Номнарын садыгалаарында адында садып алышкыларын дилөө өзугаар олар боттарынын аттарын номнарга салып берип тургулаан.

Дүш сөөлүндө столдарын билеринин артына ФКП ТК-нын Чыгыш секретары Морис Торез турупкан. Ол болдурун «Уаустун өгү» деп номунга 4 шах дургузуна адын салып берип келген. Март 27-нин хүнүндө ол номну 1200-ту саткан.

Бүдүн хүнүн дургузуна совет номнарын делегеринге кижик сымдыплас турган. Апаз Марксистин, Энгельстин, Лениндин болгаш Сталиндин чогаалдарын, ол ышкан совет чечен чогаалын чаа номнарын садып ап болур турган.

Апаз бир столга совет болгаш француз грампфон пластинкаларын садып турган. Оларын мурнууда Франциянын Национал хурамынын депутаты чорала, ам ФКП ТК-нын кижигүчү Флоримон Бонг садып турган. Ол болза ында хей ырларын чогаалдыкызы болуп турары билдингир. Оң «Париж — Москва» деп ырын пластинканын улус дыка тейи садып алган.

Ол хүн маркисчи номнарын садыгалаарына ол ышкан Национал хурамын депутаты Фернанд Грене, ФКП ТК-нын Политбюро кижигүчүери Жак Дикло болгаш Этьенн Фалон, ФКП ТК-нын кижигүчү Лео Фигер, журналистер Андре Вирсер болгаш Матлена Грифо, оң-он француз чогаалчылар база киришкенер.

Москва. Хөл-шыдырап талазы-биле делегейге бирги чер дээш маргылдага чеди салып болган. Чурукта: М. Ботвинник (солгай талазында) болгаш М. Таль. Фотозу Л. Великаянын. СЭТА-нын фоторикказы.

Гроссмейстерлер М. Ботвинник биле М. Тальдын аразында делегейге бирги чер дээш хөл-шыдырап маргылдаанын ам үшүк недөлдөн өрткөн. Ады салган соода са Тальдын ажык болуп—4:2 турган.

Москвадын Пушкин аттыг театрынын бажыныга чедик салып март 29-та болган. Ботвинник база-ла Каро-Баннун камгаламы-биле харынылаан.

8 шах 20 минута үезинде Ботвинниктин шахы мыраый ынай—10 көшкө 15 минута арткап, а Таль—1 шах 15 минуталык турган.

Шах чедикшенин Ботвинник чүң-не ажырайын үнөп, мычала-даа ол тейи чидирген. Таль элөөн каш чидик көштер кылган, байдалы экижиг берген. ынчангаш 52-ги көшкө Ботвинник уттуруп каан.

Ам сан Тальдын ажык болуп—5:2 болу берген. (СЭТА).

Журналистерин кезөөзи

Март 30-де СЭКП-нин Кызыл хоорай комитетинин хуралдар залында областтык журналистерин кезөө ажык-агыи экономикаынын теманыга кезөөн болган.

Апаз «Шын», «Тувинская правда», «Тыванын аныктары» солундарын, Тыванын радио дамчыдылганын редакцияларынын, ном үндүр чөптүн ажылдакчылары киришкен.

Кезөөн киржикчилери областтык кезөө ажык-агыи эргелелин изилденини орадалгычым эш И. Кызыл-оолдун «Областа хой ажык-агыинын көжүдүзүн» деп лекциясын, Танды районун «Элегес» сохозунун мурнакчы хойжуу Ч. Чалбаанын дуржула талазы-биле чугулазын сонугурап дынаан.

Кезөө ажык-агыинын болгаш үлетпүрүн темаларына журналистерин ындыг кезөөлери моон сонгаар болгулар.

Редатор К. С. ШОЙГУ.

КИНОТЕАТРАЛДА

Бегун «ВЛКСМ-нин 30 чылы» (улуг залга): «Ногаан төргө» (Зелений фургон)—12, 2.15, 4.15, 6.15, 8.15 шактарда; «Далайжы эринче үнүп бар чор» («Моряк уходит на берег»)—10.10 шакта.

«ВЛКСМ-нин 30 чылы» (биче залга): «Чылгычыннын ырызы» («Песня табушница»)—3, 5, 7, 9 шактарда.

«Наа-Хем»: упуларга программа—11.15, 1.15 шактарда; «Сул чоруудалгазы сонгаарлатынган» («Суд откладывает»)—5.15, 7.15 шактарда; «Анык чылдары» («Годы молодые»)—3.15, 9.15 шактарда (оң ылай ол 9.15 шакта уазап сенс болур, апаз «Хрушев Индонезияда», «Чугле тайбынга» деп киноларын немей көргүзөр).

«Восток»: «Насреддин Ходжентиде» («Насреддин в Ходженте» —1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

„Тайбыңче орук“

ЛОНДОН. (СЭТА). Пресс Ассошэйшн агентствелдин Ларгстан (Эршир) медегеп турары бола: Лейборист партиянын шотланд салбырынын конференциянын түнөл хуралына чүве чугаалап тургаш, партиянын баштыкы Хей Гейтселл адролу шешелдерин соксалыр дугайында совет савалдарын хүлээп алган, дутурулганы сонгаарладымышкан чокка кылмырчы Англияны болгаш АБШ-ты кыйгырган.

Оң медегелзини болза, «тайбыңче орук» ажыттыган. Ол орук эң чугула үш чөвүдө хуралдары — адролу шешелдер дугайында чөвүдө хуралды, чепселенишкенин бүгү-ниги дүжүренин дугайында чөвүдө хуралды болгаш белик девегае чөвүдө хуралды дамчып өртөр. Ол чөвүдө хуралдарын түнөлгөдөн бүгү кижик төрөтөгөнгө салым-чолу хамаарып болур.

Чепселенишкенин бүгү-ниги дүжүренин дугайын чугаалап тура, Гейтселл мычта деп чугаалаан: социалист чурттарын планнары-биле барып таланын планнарынын аразында өштөткөн чөвүдөлөр чок ышкан. Оң ынай чогуру хыналда-биле чепселенишкенин бүгү-ниги дүжүрени дээрге, чугула тайбыңче кара чангыс орук эвез, харын-даа камгалаарынын база кара чангыс ажыгтыг аргазы болур.

РЕДАКЦИЯНЫН АДРЕЗИ: Кызыл, Шетанкин кулдуучу, бажы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторун 24-63, редакторун оралкызынын 35-24, партиянын амдырадык болгаш пропаганда килдистерин 23-54, харысалгалык секретарынын 37-13, кезөө ажык-агыи килдистерин 22-64, иштиги информация килдистерин 21-47, совет тургузуг, үлетпүр болгаш транспорт килдистерин 23-35, чагаа килдистерин 21-27, культуруга болгаш амдырал килдистерин 25-38, бухгалтериянын 31-75, директордарын 20-60.

Чыгы № 973. Культуруга эргелелин типографиясы.

ТС—00121.

ОБЛАСТЫН КИНОЭКРАННАРЫНГА

дел кинону көртүр.

Бо кинону А. Козачинскийнин ол-ла ышкан аттыг тоожуундан кылган. Сценарийин Г. Колтунов бижээ. Тургускан режиссеру — Г. Габай Оператору Р. Василевский. Чурукчулары: Б. Карамышев болгаш И. Якушечко.

Рольдарында ойнал турарлар: Волода — В. Колоколов; оң элэки — Н. Волков; Шестаков — Мининенко; оң даайы Гарас — Д. Милотенко; Гришечко — Ю. Тетеменико. Бо кинону Одессанын киностудиясы 1959 чылда кылтып үндүргөн.

СИБИРЬ ЯЗВАЗЫ

Сибирь язвасы халдаварлыг ааргы. Оортан мыйыкты бода мал, чылгы мал, хей, чамдыкта хапан, ыт болгаш динпей-даа аарып болур. Амтаннарнын организмине сибирь язвасын микробтарын чышынып киргенден улам ол өсөөктү. Аараан малдын өлөө, сидин, ханы-биле кадры микробтар даштыккан, ол чүве шиттине чык-чылы-биле-даа үрежип болур. Малдын организмине кирген үрелер көжөш, аарыгын өсөөктүр.

Сибирь язвасын аараан малдын кежи ыза бергеш оюлганаар. Малдын эди ийи бөөр. Ук аарыг ижин-шөйүндөгө халдаанда малдык өтпөө ханын, сидин кара-хурен өнүт болур. Оортан аараан мал нургула-бында-ла 2—5 хонгаш өлүр.

Сибирь язвасы малдан кижиге база халдап болур. Аарыг малды ажаап азы елген малдын кажин сооп, өздүн чөмгө хереклеп, а ол ышкан дүгүн, хымы, кезин болбаазарып турган кижилерге чышынар. Кижинин кезинин үрелин, шыймакталган черлерин үрелер легеш, дүргени-биле микробтар болуп өзөрге аарыг илерөө. Үрелер тыныш дамчыштыр өкпө киргенде өкпө аарыг хөвөрлөп, ижер сүт-биле болгаш аш-чөм-биле кадры ижин-шөйүндөгө киргенде ижин аарыг теверилп болур. Ол аарыг кешке өң-не хей удаа чышынар. Оң кандыг-даа хөвөрлөп-биле аараан кижилерин ханычче микробтар киргеш, бүгү организмге непертөөр.

Бо аарыгын өсөөктүс төлөөдө, чүңү кылза акыл? Сибирь язвасын уруткаарынын өң-не ажыгтыг аргазы болза малдын ветеринар хайгааралын эң шыгыг тургузари болур. Аараан малды дол-доран анылаар болгаш мал өмчизинин азы фельдшерин айтышкынны өзугаар ону тускай ажаар ужурулук. ындыг малды ажаар кижик тускай идик-хөттиг болур. Холдарын өргүлүчү чүп, дезинфексилээр болгаш арыг-шөвөрүн өскө-даа чурумнарын ол шыгыг сагыр хүлөөлгөли.

Аарыг малды согарын чүгө мал өмчизинин азы фельдшерин бижиме айтышкынны өзугаар күзөлдүр. Ол малдын сегин тускай кажаалыг мал көөрүнгө 2 метрден кылдыра эвез онгар иштинге хлорлук чугайын хөйү-биле уруп тургаш хөмө чогуур. ындыг малга дөжөп турган ситен, саванын болгаш оң турган черинин өдөн өрттеди азы 1,5 метрден кылдыра эвез онгарга хлорлук чугай уруп тургаш хөмөр.

Аарыг мал турган кажаа иштин хлорлук чугайын 20 хуу эзилдирин-биле дезинфексилээр (2 кг хлорлук чугайын дөмүр хууч ишти сугга эзилдирер). Кажаа иштинин манза шалазы чок болза, дезинфексилээр мурнууда оң черинин кырын 15 см ханы кылдыр сүрө ашкеш, ол доорулаты база-ла мал көөрүнгө хлорлук чугай-биле катай 1,5 метр ханы онгарларга хөмөр. Дорураан ажин кажаан кажаа иштинге хлорлук чугайын эзилдирин куткаш (дөмүр хууч ишти сугга 1—2 кг) оң соонда апаз арыг доорулаты чада төгөр.

Аарыг мал ажаарыга хереклеп турган херекселерини, а ол ышкан ажаакчыларын тускай идик-шөвөрүн ызымыла дезинфексилээр.

Сибирь язвасын аараан кижин эмелтеге дол-доран чедирер болгаш оң чурттап турар квартираны дезинфекцияны ык хынамчалыг чорудар ужурулук.

Тыва областтык Санитар-чырыдышынын бажымы.